

Настоящото проучване се занимава с един от малко изследваните народи на земята, т.нар. Айну, населяващи най-северната част на днешна Япония. Това е един загадъчен по произход народ, със самобитна култура, и език, който няма сроден на себе си. Айну са обявени за туземния народ на Япония, една от страните с етнически най-хомогенното население.

I. “Туземен народ” – дефиниция

Терминът “туземен народ” няма универсална, стандартна и точна дефиниция, но може да се използва за всяка етническа група, която населява географския район, с който има най-ранни исторически връзки. В наши дни, обаче, водещи световни организации като: ООН, Международната трудова организация и Световната банка, наложиха няколко широкоприети и по-точни формулировки на този термин, в резултат на което дефиницията за “туземен народ” е следната: културна група (и нейните потомци), която има историческа връзка с даден район или части от район, и която първоначално и по настоящем също населява този район:

- преди неговата последвала колонизация, или
- едновременно с други културни групи в процеса на формиране на държава, или
- независимо или до голяма степен изолирано от влиянието на държавата, в границите на чиято територия се намира, и която:

е съхранила поне отчасти отличителни лингвистични, културни и социални/организационни характеристики, и по този начин до известна степен се различава от заобикалящото я население и преобладаващата култура в съответната държава.

Към тази дефиниция обикновено се добавя и критерият, че:

- това са народи, които се самоопределят като туземни и са признати за такива от съседните им народи.

За туземни народи се считат както общества, подложени на колонизация и асимилация от други (например: Маите в Мексико и Централна Америка), така и такива, които и до днес живеят в относителна изолация от външно влияние (например: народът Джарава на Андамановите острови).

Много от тези туземни народи драстично са намалили броя на населението си или дори са изчезнали, а други са все още застрашени в много части на света. Има и такива, които са в процес на възстановяване и увеличаване броя на населението. Някои от тези общества продължават да съществуват, макар и вече да не населяват “традиционните” си земи, в резултат на миграция, преселване, насилствено изселване.

В момента за “туземни” са признати около 5000 различни етнически групи в около 72 страни по целия свят.

II. “Айну” – най-общи сведения

Айну е наименованието на туземна етническа група населяваща о-в Хокайдо, северната част на о-в Хоншу в Япония, Курилските острови, голяма част от о-в Сахалин и южната част на полуостров Камчатка. По силата на Петербургския договор от 1875 г. между Япония и Русия, според който Япония предава владението си на о-в Сахалин срещу неограничена власт върху целите Курилски острови чак до полуостров Камчатка, Айну населяващи Курилските острови биват насилствено изселени от японското правителство. След края на Втората световна война, останалите на о-в Сахалин Айну биват изселени от Съветското правителство и насилствено изпратени на о-в Хокайдо в Япония, но и днес на о-в Сахалин са останали малък брой Айну. Днес има общо около 150 000 Айну, но точната цифра не е ясна, тъй като много от тях крият произхода си, или дори не знаят за него, за да бъдат предпазени от расизъм.

Подвидове:

- Айну от Тохоку (няма сведения за живо айну население на о-в Хоншу)

- Айну от о-в Хокайдо

- Айну от о-в Сахалин – Съдбата на Айну на о-в Сахалин е доста трагична. За съжаление днес за тях ни напомнят само музейните експонати. След 1945 г. всички по това време живи Айну са екстрадирани на о-в Хокайдо.

- Айну от Курилските острови (няма сведения за живо население)
- Айну от п-в Камчатка (изчезнали от праисторически времена)
- Айну от долината на р. Амур (вероятно без останало живо население)

III. Произход и значение на наименованието “айну”

На езика Айну думата “айну” означава “човек”, като противоположена на “камуи” – “бог” (въз основа на анимистичните представи, че във всяко едно природно явление или обект има душа/дух). Първоначалното значение на думата е “човек” в най-общият смисъл; но по-късно, с увеличаване контактите с други различни народи, с цел разграничаване от тях, думата започва да се използва в тесен смисъл като наименование на етническата група, което се среща често при много народи. Друго мнение е, че в периода на XVII – началото на XVIII век, когато се е засилила търговията между японци и айну, последните са наричали себе си така, защото не са харесвали да бъдат наричани “емиши”, “ебису” или “езо”/“йезо” от японците. По този начин японците са били наричани от айну “шисаму”, т.е. “наши съседи”, а руснаците и други европейци – “фурешисаму” – “червени шисаму/съседи”. С други думи “айну” означава “човек”, но не всеки изправен, вървящ на два крака човек. За да бъде наречен с тази дума, човек трябва да притежава определени качества. В айну-обществото думата се използва само със значение на “човек с добро поведение”. Хората, които макар и да имат дадености не ги използват правилно и създават проблеми в обществото не са наричани “айну”, а “уенпе”, т.е. “лош човек”. За това например, “айну коро”, т.е. “притежаващ айну” означава “уважаем, почитаем”, а “акоро айну”, т.е. “нашият айну” означава “баща”, т.е. “човек заслужаващ уважение”. В думата “айну” не се съдържа никакво негативно значение. По-късно, обаче, тъй като думата е била използвана с дискриминационно значение в расистки настроените среди, за известно време айну я заменят с думата “утари”, т.е. “другар”, като наименование на етническата група. Вече в наши дни думата “айну”, възвърнала първоначалното си напълно положително значение, отново се използва като наименование на етноса.

IV. Произход на Айну. Теории

Айну имат една легенда, в която се казва: “Айну обитаваха тази земя стотици хиляди години преди да дойдат Децата на Слънцето.”

Съществуват няколко теории за произхода на Айну: Кавказката теория, Монголоидната теория, Теорията за океанската раса, Теорията за древната азиатска раса, Теорията за самостоятелната раса, както и теорията, че характерните белези на Айну са в резултат на сравнителната изолация, благодарение на която са останали расово непроменени за разлика от останалите монголоидни народи, които са се смесвали по време на многото миграции. Един от вариантите на Монголоидната теория е следният: като цяло монголоидните народи могат да се разделят на две големи подгрупи – северни и южни. Преди около няколко десетки хиляди години, т.е. преди историческия период Джомон (10 000 – 300 г. пр.н.е.), южните монголоиди започват предвиждането си на север и за сравнително дълъг период се настаняват на японския архипелаг, включително и на о-в Окинава. По-късно през периода Джомон те изграждат т.нар. култура Джомон из цялата страна. През следващия период Яйой (300 г. пр.н.е. – 300 г. от н.е.) и по-късно, на няколко етапа, северните монголоиди преминават от континента към японския архипелаг и се установяват на него, изтласквайки предишните заселници, южните монголоиди, към крайните райони на север и на юг. Така в резултат на миграционните процеси новите заселници, северните монголоиди, с течение на времето оформят съвременните японци, а изтласканите на север и на юг предишни южни монголоиди представляват днешните айну в Хокайдо и Тохоку, и т.нар. народ Рюкю в Окинава. Според друг вариант за монголоидния произход на айну, те произлизат от древно прото-северно монголоидно племе, което вероятно е обитавало части от централна и източна Азия преди експанзията на китайската династия Хан. Подобни на тях са и други древни монголоидни народи, като напр. народа Рюкю в Окинава.

Някои антрополози смятат характерните физически черти на айну, като закръглените очи, дългите извити мигли, обилното телесно и лицево окосмение (черти съвсем неприсъщи на повечето монголоиди), както и тънките устни и по-издадените надвеждни дъги, за доказателство за техния Кавказки произход, т.е. родственици на европейците. Противниците на това мнение, обаче, изтъкват като свой довод факта, че няма никакви сведения за преселения на кавказки народи към източна Азия и особено към Япония, както и, че айну са по-скоро монголоиди, отколкото европейци, тъй като при тях не е открита нито една от кръвните групи характерни за европейците/белите, а са открити кръвни групи,

които се срещат често при Монголоидите. (Съществуват определени видове кръвни групи, които са характерни за черната, бялата раса, и т.нар. Монголоиди).

За други антрополози същите тези черти са доказателство за връзката на айну с бушмените от Австралия. Към тях спадат и тези, които смятат, че айну са наследници на праисторическа раса, от която са произлезли също туземните народи на Австралия. В книгата си *Mapping Human History*, авторът Стивън Олсън описва откриване на вкаменелости датиращи от преди 10 000 г., които са на хора от културата Джомон, и чиито черти наподобяват тези на местните народи на Австралия и Нова Гвинея. Тези ранни заселници на японския архипелаг, носители на културата Джомон, са били избутани по-късно от следващата култура Яйой.

В края на XX век възниква и една нова теория, че част от предшествениците на айну са били всъщност едни от първите, които са се заселили на Северноамериканския континент. Тази теория се базира преди всичко на скелети и културно наследство на племената живеещи по западното крайбрежие на Северна Америка и някои райони на Латинска Америка. Счита се за твърде вероятно едни от първите народи заселили се там да са били айну. Най-известното доказателство за това е т.нар. Kennewick Man.

Проследяването на миграционните потоци в миналото документирано чрез генетичните карти на Кавали-Сфорца, показва предвижване на населението от района на Японско море към останалата част на източна Азия и Америка. Тази миграция се счита за третото от великите преселения на народи в Евразия, като другите две са: първо – “Великото преселение” от Африканския континент към Арабия и съседния Среден Изток, и второ – това, което разграничава северните райони на Евразия, и по-точно Сибир, от южните.

Неса малко и антрополозите, които смятат че айну са отделна раса, тъй като те са еднакво различни и не показват никаква близка генетическа връзка с нито един от съседните си народи.

Генетичните тестове на айну показват, че те принадлежат най-вече към Y-хромозоми D, които се срещат само при народите в Тибет и на Андамановите острови. Около един на всеки осем айну принадлежи към Y-хромозоми C3, която пък е най-често срещаната група сред туземните народи на Далечния Изток в Русия и Монголия. Според някои изследователи тази малка група айну носители на Y-хромозоми C3 са свиде-

телство за еднопосочното генетично влияние на Нивкхите, с които имат вековни културни връзки.

Правени са изследвания на айну за ДНК полиморфизъм по майчина (митохондриално ДНК) и бащина (Y-хромозоми) линия. На същите изследвания са подложени и други народи населяващи Северна, Източна и Югоизточна Азия. В резултат е установено, че по майчина линия при айну се съдържат 25 типа ДНК комбинации/поредици и 3 подгрупи Y-хромозоми. Единадесет от 25 типа поредици са уникални за айну и за около 50% от населението. Останалите четиринадесет типа са широко разпространени сред населението на Азия, а най-често срещаният общ тип е еднакъв за айну, Нивкхите от северен Сахалин и племето Коряк на п-в Камчатка. Освен това, на популационно ниво се оказва, че айну са близки едновременно както до Нивкхите, така и до други жители на централна Япония и о-в Окинава. От друга страна, по бащина линия, болшинството от айну (около 87,5%) притежават специфичния за Азия тип Y-хромозоми (Y-haplogroups D-M55* and D-M125), но не притежават нито един от типовете Y-хромозоми, които се срещат в останалата част на Япония и о-в Окинава (Y-haplogroups C-M8, O-M175* and O-M122*). Типа, който те притежават (Y-haplogroups C-M217*) е характерен за Северна Азия, включително и Сахалин. Така че, до известна степен, айну са генетически уникални, като също така имат сходства с останалото население на Япония, както и с Нивкхите. (Department of Biosystems Science, The Graduate University for Advanced Studies (Sokendai), Hayama, Kanagawa 240-0193, Japan).

V. Джомон, Емиши, Айну

Наименованието “емиши”, или “космати хора” преди VII век, е използвано от японците, за да означат хората, живеещи в североизточна Япония, днешният район Тохоку, които се противопоставяли на управлението на японските императори през периодите късен Нара и ранен Хейан (VII–XX в. н.е.). Днес много учени смятат, че тези хора са били местното население на северната част на о-в Хоншу, които пък са били наследниците на населението създадо културата Джомон. Има хипотези за тяхната връзка с народа Айну. Няма съмнение за различното етническо положение на емиши. Като доказателство се счита техният език, различен от японския, който учените не са в състояние да възстановят, но за който се предполага от факта, че са били необходими преводачи за осъществя-

ване на комуникацията между японци и емиши. Друго доказателство са многото наименования на местности в района Тохоку, които не са японски и се считат за останали от емиши. Счита се, че терминът “емиши” произлиза от съвременната айну дума на диалекта от о-в Сахалин – “*enciw*”, “*enju*” или “*encu*” – което също означава “човек”.

Преди VII век наименованието се е изписвало с йероглифите за “космат човек” (моцjin), а се е произнасяло “емиши” или “ебису”, а от VII век насам е започнало да се изписва със сегашните йероглифи. Но и в двата йероглифа няма звук, който да се произнася като “емиши” или “ебису”. Смята се, че използването на йероглифите за “косъм” (моu/ке) в първия вариант, и “омар/скарита” във втория, не е просто с цел прехвърляне на фонетичната им стойност, т.е. звукът който носят, а вероятно с някакво друго значение. (Проблемът подлежи на изследване)

VI. История

Най-първите сведения за хора, населявали Японския архипелаг, са от преди 500 000 г., но тези сведения са доста оскъдни.

Смята се, че айну са тясно свързани с древната култура Джомон (10 000–300 г. пр.н.е.). Това е първата значима култура на територията на Япония. Създателите ѝ са живели през неолитната каменна епоха, а наименованието идва от преобладаващия в керамичните съдове и фигурки мотив, напоящ усукано въженце – “култура на усуканото въженце”. Всъщност това е, което се е запазило от тази култура – керамични съдове и фигурки на хора, както и оскъдни останки от древни селища. Около 300 г. пр.н.е. от континента идва следващото китайско влияние и то навлиза от южната част на архипелага, която е близо до Корея, и бавно се разпространява на североизток. Това е т.нар. култура Яйой (300 г. пр.н.е. – 300 г. от н.е.), която се характеризира с използването на гърнчарско колело, бронз, желязо, и най-вече, с отглеждането на ориз. Смята се, че от смесването на двете култури се е образувал нов етнос Ямато, предшествениците на днешните японци. Културата Яйой се разпространява на север до т.нар. “оризова линия”, отвъд която е прекалено студено и сезонът за отглеждане на ориз прекалено кратък. Именно по-студеният климат е една от причините културата Яйой да не се разпространи по-насевер, така че в днешен Хокайдо предишната култура Джомон продължава до около 800 г. от н.е., като към около I в. от н.е. и по-късно тя получава известно влияние от Яйой на юг и вече се нарича пост-

Джомон. Към VIII в. от н.е., под влиянието на Яйой на север просъществува т.нар. култура Сацумон. Макар, че в Хокайдо не вирее ориз, климатът е добър за други клутури като жито, боб, коноп, пълеша, дива плодове и др. Намерени са доста ботанически доказателства при разкопките при Сакушукотони-гава. По този начин с Яйой на централните японски острови и Сацумон на о-в Хокайдо, на целия Японски архипелаг се установява земеделска култура.

От друга страна, по крайбрежието на Охотско море се развива така наречената Охотска култура, която е също култура на ловци и риболовци, и която преминава от о-в Сахалин на юг към Хокайдо и присъства в североизточните части на острова, едновременно с ранната култура Сацумон. Носителите на Охотската култура се хранели предимно с морски животни и затова това, с което тя е най-много известна сега са натрупаните на купчини мидени черупки.

Така че по това време в Хокайдо са съществували едновременно културите пост-Джомон, Сацумон и Охотската култура. Дълго време се е смятало, че айну са преки потомци на Джомон, т.е., че през периода Джомон преди около 3000–4000 г. айну първо са населявали части от централния остров на Япония и са били избутани на север от следващото нашествие на групи от Азия. Днес обаче вече се знае, че културата в Хокайдо след Джомон се е доразвила с времето преди да стане Айну-култура.

Съществува и друго мнение, и по-точно, че докато е траел Джомон, айну и прото-японци са съжителствали заедно, т.е. че хората населявали северната част на Япония били етнически различни от останалото население още от преди 10 000 г.

При всички случаи, обаче, наименованието “емиши” се споменава още в най-първите японски хроники от VIII в. – Коджики и Нихоншоки.

Независимо кога е започнала, обаче, учените изучаващи айну определят за начало на тяхната култура XII–XIII век, когато всъщност (и по-точно XIII–XIV век) е периодът на нейния разцвет. Това е и времето, а именно периодите Камакура (1185–1392 г.) и Муромачи (1392–1568 г.), когато айну установяват вече трайни контакти с японците. По това време айну живеят от лов и риболов, както и от малко земеделие. Те, както и повечето общества на ловци и риболовци, са разчитали изключително много на търговията и са търгували по реките и морето в и около Хокай-

до, като са достигали на север до течението на р. Амур, а на изток – до полуостров Камчатка. Всъщност за първи път в документ от 1143 г. се споменава за “броката на емиши” (emishi nishiki), както били наричани одеждите от китайския императорски двор, които айну получавали в замяна за кожи и пера от птици, и които внасяли в Япония. В друг документ от 1356 г. се споменава за айну, които по източния търговски маршрут изнасяли за Курилските острови боброви кожи, сушена съомга и японски стоки. Смята се, че японците са разчитали на техните изделия от памук и желязо. Морските продукти и копринени дрехи, с които айну търгували били много ценни стоки. Така че първите по-съществени контакти на айну с предшествениците на съвременните японци са започнали през около XIV в. и са били именно под формата на съвместна търговия.

Заплахата за културата на айну започнала още от XV в. Тогава познатни японски родове и търговци прегледат прохода между централния японски о-в Хоншу и о-в Хокайдо, заселват се на него и започват да използват айну, за да си набавят риба, водорасли “конбу” и еленови и мечешки кожи, които пренасят към Хоншу. Не след дълго, островът попада под пряката власт на Бакуфу (правителството на шогуната) с цел да бъдат спрени руските набези към южна Япония. Шогунът установява търговски връзки с айну по закони, които облагодетелстват японците и експлоатират айну. През 1620 г., например, в Хокайдо се основава т.нар. “Акинайба” или пристанищно тържище, където айну са ограничени да търгуват само на определени места и с определени посредници, и им е забранено да спират на пристанището, освен ако нямат основателна причина. Японските търговци се опитвали всячески да използват земите на айну, като например след откриване на технологията за консервиране на риба чрез осоляване, към около 1710 г. те използват за целта устието на реките, където хвърлят мрежи, за да ловят в големи количества, и така нарушават природното равновесие в района и лишават айну от места за риболов. В много случаи айну са използвани за тежък принудителен труд, при нужда не им е била оказвана медицинска помощ, жените са били изнасилвани, а семейства принудително разделяни.

Айну се противопоставят на японската подтиснителна власт с бунтове, въстания и обсади, като най-известни са въстанието на Кошамаин през 1457 г., на Шайшаин от 1669 г. и бунтът при Кунашири-Менаши от 1789 г. Всички те са потушени от японците и така айну остават под тяхната власт.

От 1853 г. айну са признати за равноправни граждани на Япония, но на практика техните права не са гарантирани както правата на японците и правата им като етническо малцинство са напълно погасени. Населението на айну намалява драстично в периода между 1822 и 1854 г., до голяма степен заради пренасянето и разпространението на заразни болести като шарка, туберкулоза, венерически болести и холера. За намаляване на населението допринасят и практиката на принудителен труд, както и насилственото разделяне на семейства.

През периода Мейджи (1868–1912 г.) без никакви официални споразумения и преговори, Японското правителство си присвоява земите на айну и ги включва в административното устройство на страната. Конфискуваните под предлог, че са “безстопанствени” земи, биват раздадени за владеење на нови заселници на острова. В следствие на това, населението на Хокайдо нараства на повече от 1 мил. души, а айну стават малцинство в собствените си земи. Правителството на Мейджи приема политика на насилствена асимилация, за да бъдат превърнати айну в японци, като им забранява да упражняват традиционния си поминък и начин на препитание – лов и риболов и ги принуждава да се занимават със земеделие. Езикът и обичаите им са забранени. Децата са принуждавани насилствено да посещават японски училища, където използваният език е само японски. През 1869 г. Езочи (Земята на айну) е официално преименувана – Хокайдо. На следващата година с въвеждането на модерната система за регистриране на родовете, айну биват вписани като японци и като “бивши аборигени”, “втора ръка граждани” (nikyuuokumin). През 1872 г. техните традиции биват напълно ограничени, забранено е татуирането на момичетата и носенето на обици от момчетата.

През 1899 г. правителството приема Закон за защита на аборигенното население на о-в Хокайдо (hokaido kyuudoujin hogohou – Hokkaido Aboriginè Protection Act) с цел защитата на айну, според който се подпомагат тези, които се занимават със земеделие. Но действителната цел на този закон е да се легитимира асимилационната политика на правителството. Законът определя айну като “бивши аборигени” (с отрицателна конотация) (kyuudoujin) и според него на всяко семейство се дава парцел земя за обработване. Парцелите са по-малки от тези, давани на японските заселници. Освен това тогава най-добрата земя е вече завзета от японски

земевладелци. Много от земевладелците айну загубват земята си заради недостатъчни средства и умения да я обработват. Законът фактически лишава айну от собствената им земя и от необходимия поминък, за да поддържат културната си идентичност. През 1876 г. е забранено ловуването с лък – основния начин, упражняван от айну, а вместо това се решава ловуването с пушка. През същата година напълно им е забранено да избиват сърни за храна, като едновременно с това предишната година е отбелязан рекорд на избитите от японците сърни за кожи. През 1883 г. на айну е забранено да ловят риба в реките, използвани от тях с векове, като едновременно с това там се правят развъдници. Така айну са принудени тайно и незаконно да извършват лов, риболов, да секат и събират дърва за огрев. През 1901 г. във връзка с приемане на Закон за образованието на бившите аборигени, айну биват отделени от японците и задължени да посещават специални училища, където да се научат да бъдат японци, като са построени около 24 такива училища.

Демократизацията на страната след Втората световна война и приемането на сегашната конституция през 1946 г. дава нова надежда за възстановяване идентичността и правата на айну. Айну, в качеството си на японски граждани, могат да се ползват със същите законови права и закрила както всички останали. Започват да се появяват организации в защита на техните етнически права и културното им наследство, най-голямата, от които е Асоциацията на Айну в Хокайдо, основана през 1946 г.

Под натиска на тези организации и международното мнение, през 1979 г. Япония ратифицира Международната конвенция за граждански и политически права (International Convention on Civil and Political Rights, ICCPR) и я обявява за част от законите на страната. Според чл. 27 на тази Конвенция, в страните, в които съществуват етнически, религиозни или езикови малцинства, лицата принадлежащи на тези малцинства и в общност с други членове на малцинствата не трябва да бъдат лишавани от правото да се ползват от собствената си култура, да проповядват и практикуват религията си и да използват езика си. Япония обаче, официално заявява, че в страната не съществуват етнически малцинства, отговарящи на критериите в Конвенцията. Едва през 1991 г. в доклад до ООН, Япония публично признава айну като етническо малцинство. Но това признаване донася малко облаги за запазване културната идентич-

ност на айну. Японското правителство все още отказва да ги признае за туземецки народ. Според правителството, като етнически малцинствена група айну имат същите конституционни права като отделни индивиди, наравно с останалите граждани на Япония. Колективните им права като етническа група обаче са отказани.

На 27 март 1997 г. в отговор на съдебно дело, повдигнато от народа Айну, Областният съд на гр. Сапоро, о-в Хокайдо отсъжда, че айну трябва да бъдат признати като туземецки народ в Япония и да имат правото да опазват културното си наследство.

Отчасти като отговор на това решение, на 8 май 1997 г., Парламентът приема т.нар. “Закон за стимулиране на културата на Айну и разпространяване и пропагандиране на традициите на Айну” (“Act on the Encouragement of Ainu Culture and the Diffusion and Enlightenment of Knowledge on Ainu Tradition”). С този закон за първи път официално се признава съществуването на етническо малцинство в Япония. Стимулира се изследването на културата на Айну, създават се възможности за изучаването на езика и официално се поддържа съхраняването на традициите и обичаите.

Днес основната представа на японското правителство и народ е, че в страната няма етнически проблем. В японските училища се споменава много малко за айну и според някои, дискриминацията срещу тях е все още социален проблем.

VII. Вярвания, легенди (митове), приказки, обичаи

1. “Сътворението”

В началото светът представлявал едно блато, където не живеело нищо. Но в 6 небеса и 6 подземни свята живеели боговете, демоните и животните.

Демоните живеели в мъгливите, висящи долни небеса. По-малките богове живеели в носещите звездите и облаците горни небеса. А в най-горното небе живеел Камуи, Богът-творец, Създателят и неговите слуги. Неговото царство е обградено от здрава метална стена и единственият вход е през голяма желязна порта.

Светът, сътворен от Камуи, представлява огромен кръгъл океан, намиращ се на гърба на гигантска пъстърва, която като всмуква и изплюва водата на океана, образува приливите и отливите, а когато се движи придизвиква земетресения.

Един ден Камуи погледнал надолу към водния свят, който бил създал и решил да направи нещо с него. За целта изпратил водната стърчиопашка. Когато горката птичка пристигнала долу и видяла какъв хаос е, не знаела какво да прави. Обаче, като пърхала с крилца над водите, тъпчела с крачетата и биела с опашка пясъка, тя най-накрая създала парчетата суха земя в океана. И така се образували носещите се из океана острови. Дори и днес, неуморната стърчиопашка продължава да работи и да удря с опашка земята.

Когато Камуи сътворил света, дяволът се опитал да му попречи. Един ден след като станал, дяволът отворил широко уста и зачакал, за да погълне слънцето. Но Камуи изпратил една гарга, която влетяла в гърлото на дявола и той се задавил, и закашлял. Ето защо и до днес гаргата е толкова смела птица. Понеже някога една гарга спасила света, днес всички гарги си мислят, че могат да правят каквото си искат, дори и да крадат храна от хората.

Когато животните, които обитавали небесата видели колко красив е светът, те помолили Камуи да им разреши да слязат и да живеят в него, и той им разрешил. Но Камуи също създал специално за света и много други създания. Първите хора, Айну, имали тела от пръст, коса от звезда (растение, вид плевел), а гръбнакът им бил направен от върбови пръчки. Затова като остаряваме се прегърбваме.

Камуи изпратил от небесата при Айну божествения човек Аиоина, за да ги научи как да ловуват и приготвят храната си. Когато той се завърнал в небесата след като бил живял с хората и ги научил на много неща, всички богове си запушили носовете с викове: “Ооооо, колко ужасно мирише на човек!” Те се чудели откъде идва тази миризма и накрая открили, че идва от дрехите на Аиоина. Тогава те го изгонили на земята и му заръчали да не се връща докато не остави всичките си дрехи там. А долу, в плаващия в океана свят (moshir – floating world), изхвърлените от Аиоина сандали се превърнали в първите катерички.

2. Религия – основни сведения

Религията на айну е анимистична, те вярват, че във всичко заобикалящо ги и свързано с човешкия живот обитава “камуи” – дух/бог – т.е. както в природните явления и предмети, така и в предметите от ежедневието обитават отделни “камуи”, слезли от техния свят и преобразили се по форма и облик в съответното явление или предмет. Те бого-

творят не отделния предмет, а “камуи” слязъл от небесата и обитаващ в него. Обратно в техния свят – т.нар. “Източни Небеса” (Kamui moshir – eastern Heaven), “камуи” изглеждат като хора, и също като хората имат семейства, приятели, добродетели и недостатъци. При “камуи” има йерархия – най-важният е “камуи” на Прамайката Земя (огън), след него “камуи” на планините (животни), на морето (морски животни) и след това на всичко останало. Има също и “камуи” – пазител на дома, на огнището, прозорците, входната врата, двора, на лова, на съдовете, лодките, на милосърдните грижи, богове-животни – мечка, бухал, и др. Всички тези богове закрилят човека и му осигуряват препитание, но също и в много случаи го наказват и поучават строго. Боговете не са абсолютни същества, човек може да спори с тях, когато те правят грешки спрямо него. Тъй като боговете обикновено помагат на човека, той ги почита, но от него също се очаква и да им служи. Така богове и хора са в отношение на взаимопомощ.

От Източните Небеса боговете неотлъчно пазят хората в тяхната “родина” (Ainu moshir – homeland), пращат им храна като съомга и сърни, и т.н. А в човешкия свят, преобразени в различни предмети и явления, те също осигуряват необходимата храна, кожи, съдове за ежедневието и др. Хората от своя страна при различните церемонии принасят в чест на боговете дарове като вино, сушена съомга, и т.нар. “инау” (в ед.ч., и “нуса” в мн.ч.) – обелени по различен начин върбови клонки, свещени за хората и обичани от боговете. Има както така и лоши, и добри богове. Има също и зли демони, които причиняват болести и страдания. Например, дребната шарка била толкова разпространена, че се извършвали магически ритуали, за да бъдат прогонени злите богове, които я причиняват.

В религията на айну няма професионални свещенослужители. Вождът на селото провежда религиозните церемонии, а такива церемонии и молитви са се произнасяли по всяко време и за всичко. Церемониите се изразяват в извършване на възлияния за оризовата бира (саке), произнасяне на молитви и поднасяне в дар на върбови клонки (от каквито е направен гръбначният стълб на човека). Тези клонки се поставят на олтара, където се принасят в жертва главите на убитите животни. Затова “инау” трябва да са в много добро състояние, да са красиво обелени с висяща по тях обелена дървесна коричка, тъй като айну вярват, че в тях също обитават богове, и когато “инау” изсъхне, неговата божествена

сила също изчезва, а което е по-лошо, притежателят му може да умре. Има няколко начина за приготвяне на “инау” – дървото или клонката може да бъде обелено нагоре или надолу, но и в двете посоки обелките се оставят като украса, а също може да бъде обелено и в двете посоки едновременно. Преди хранене айну благодарят на боговете, а когато са болни се молят на бога на огъня. Те вярват, че душите им са безсмъртни, и че ще бъдат възнаградени след смъртта и ще се възкачат в Земята на Боговете “Камуи мошир”. За тях светът след смъртта е просто продължение на този свят, и в този отвъден свят духовете на отделните същества запазват напълно характеристиките, които това същество носи приживе, т.е. духът на бухала например, след смъртта си остава дух на бухал и може да се прероди отново като бухал, което е в противоречие с представата за прераждане при будизма. Отвъдният свят е огледално отражение на този свят, но с обратни стойности. Например ако човек е починал сутринта, в отвъдния свят ще е вечер, ако през ранна пролет – отвъд ще е есен; същото се отнася и до настроенията и чувствата – ако мъжът преди да почине обещае на съпругата си, че ще я обича и след смъртта, нея и само нея, то в отвъдния свят става обратното и може да излезе, че той е излъгал приживе.

3. Обичаи – общи сведения

Религиозните ритуали за отдаване почит на боговете присъстват ежедневно в живота на айну. Има церемонии за изпращане обратно на духовете, за завършване на нова къща, както и за първото за годината ловене на съомга, и т.н. Най-често извършвани са церемониите за изпращане обратно на духовете, с които се изпращат обратно боговете, които преобразили се в животни, растения и предмети са слезли в света на хората и им осигуряват препитание и всичко необходимо за ежедневието. Тези церемонии са: “ийоманте” (iyomante), “хопунире” (hopunire) и “ивакте” (iwakte).

От тях най-важната е “ийоманте” – церемонията за изпращането на духа на мечката. Мечката е централен персонаж в живота на айну. Те използват месото ѝ за храна, кожата – за облекло, костите – за сечива и оръжия. За да се разбере смисъла на церемонията, трябва да се има предвид представата на айну, че боговете слизат в света на хората и се преобразяват във всичко, което ни заобикаля. В този смисъл, “ийоманте” е церемония за освобождаване на затворения в тялото на мечката дух и

изпращането му към света на боговете, където той ще си почине, поживее и някой ден може би отново ще се върне на земята във формата на мечка. Духът на мечката е един от най-мощният и значим в космогонията на айну. Церемонията се провежда през януари-февруари, когато има много сняг. Обикновено се провежда в два варианта или етапа. Избира се краят на зимата или ранната пролет, когато новородените мечета са вече на 1–2 месеца, а възрастните мечки все още спят зимен сън и жизнените им функции са намалени. Възрастната мечка се убива направо в бърлогата и церемонията се извършва или направо там на място, или убитото животно се донася в селото и церемонията се извършва там. Ако има малко, то се отвежда в селото. Поставя се в клетка и се отглежда там. През цялото време за него се полагат изключителни грижи и се отнасят с него много добре. То бива хранено, поено и разигравано и му осигуряват всичко необходимо. На самата церемония се стичат много хора и за тях е осигурено обилно пиршество. Церемонията трае 3 дни, които преминават във веселие, приветствия и танци. Порасналото вече мече се облича в богати дрехи и бижута, присъства през цялото време на тържеството и му принасят дарове като мечове и др. Произнасят се молитви към духа на мечката, с които го молят да приеме даровете и грижите за мечката, в която е затворен. След това мечката се убива със стрели, а кръвта се събира и се пие от по-възрастните или с нея се напръскват болните. Кожата на мечката се одира, главата се отрязва и се закача на т.нар. “нуса” – олтар, светилище. Отново се отправят молитви към духа-мечка, молейки го да се завърне в неговия свят. Накрая се изстрелва церемониална стрела към “камуи мошир” (Земята на боговете), за да покаже пътя на духа към дома. Церемонията е най-голямото събитие в живота на айну-общността. Айну обличат най-хубавите си дрехи, а даровете които се поднасят на духа са с внимателно преценено значение.

“Ивакте” е също церемония за изпращане на духовете на неизползваемите вещи и свързани с фестивала предмети, които вече са повредени или износени и не се използват. В някои райони така се нарича и церемонията за изпращане на духовете на дребни животни, като катерички и зайци. На определено място се събират пепел от огнището и тици от просо и се връщат в света на боговете.

(Подлежи на допълнително изследване.)

4. Юкара – епосът на айну

“Юкара” са епически произведения, изпълнявани под формата на песен и придружени с танци. Тъй като айну нямат писменост, тези произведения са се предавали устно, от уста на уста и от поколение на поколение, като всяко племе е имало разказвач. Ето защо е трудно да се проследи произхода и възрастта им. Могат да се правят догатки за това по самото съдържание на произведението, но никога с абсолютна сигурност. На езика айну “юкара” означава “пеещ глас”, и по-точно – викове и песни на животни, птички, насекоми, тъй като самите те са богове, т.е., означава “пеещият глас на боговете”. От друга страна, глаголят “юкар” означава “имитирам”. Може да се предположи също, че думата е произлязла от друга айну дума, “юк-ар” – “имитирам заловени животни”. В древното айну общество, както във всички подобни общества, в центъра на церемониите и ритуалите стоели “театралните танци”, в които шаманът или медиумът се преобличали като животното, в чиято чест е ритуалът, т.е. в съответния бог, и издавали крясъци и звуци наподобяващи тези на животното. Първоначално песните не са съществували самостоятелно, а са били свързани с тези шамански ритуали. Но с течение на времето те се обособили като независима изразна форма, а по-късно и като литературна форма. Така че първоначално “юкала” е включвала представянето, наподобяването на животни и др., а днес това е всъщност т.нар. литературно наследство на айну.

Има два вида “юкара”: “Божествени юкара” и “Човешки юкара”. “Божествените” на свой ред се делят на: “Камуи-юкара” – произведения, в които нещата от природата като животни, растения, предмети и природни явления разказват за преживяванията си; “Оина” – произведения, в които персонифицираните богове, т.е. във вид на хора, разказват за своите преживявания. “Камуи-юкара” са групирани по следния начин:

А) богове-животни: мечка, вълк, лисица, сибирска белка, невестулка, бухал, змия, жаба, стриди, и др.

Б) богове-растения: сама-китка, тис и др.

В) богове на твърди материали: лодки, котви и др.

Г) природни богове: огън, вятър, гръмотевица и др.

Особеното във вярванията на айну е, че всички богове, когато са в техните владения горе на небесата, са в човешки вид, но когато слизат при хората – те идват преобразени в съответния вид, за да защитават

земята или да осигурят храна и животни за хората като жертват телата си. В момента, в който бъдат убити, те стават богове и сядат “между ушите” на тялото на съответното убито животно. Това за “между ушите” се среща във всички разкази и вероятно няма някакво особено значение или символизъм, а просто айну така са вярвали.

От друга страна “Оина” или “юкара за боговете-хора” са произведения в центъра, на които стоят напълно персонифицирани богове-герои. И като такива те са в позицията да управляват човешкото общество с абсолютна власт. Предполага се, че те отразяват период от историята на айну, когато обществото се е разделило на управляваща и управлявана класа.

“Юкара” имат няколко отличителни характеристики. “Божествените юкара” се характеризират с употребата на 1 л. ед. ч., “аз”, а цялата история е автобиографична. Съществуват и изключения. “Юкара” са записвани във вид на разкази, понякога просто се изреждат събития или случки, а понякога има сложен сюжет и замисъл. Повечето от тях и особено дългите, са доста драматични и ефектни, с колоритни описания, пресъздават характеристиките на времето, от което са стигнали до нас. Още една характерна особеност при “Божествените юкара” е, че те винаги съдържат рефрен. И когато главният герой се променя в средата на историята, рефренът също се променя. В някои случаи рефренът е в началото на всеки стих, в някои – в края, а в някои – при всеки по-важен случай или на точно специфично място в разказа. Най-често срещаният вариант е в началото и това е най-естественото, защото този рефрен е личното представяне на бога. В много случаи употребата на този рефрен освежава и повдига тона, ако повествованието е прекалено дълго като много често самият рефрен е кратък и добре издържан поетически, така че контрастира с повествованието.

Сюжетът на повечето разкази обикновено е доста наивен, без отрицателни герои и преизпълнен с доброжелателност. В много случаи разказите дават обяснения и отговори на различни въпроси, например, защо хората страдат от болести. Тези разкази са предназначени да имат поучителен и поправителен ефект. Други пък са написани така простичко, че читателят преминава през тях с лекота без много да се замисля за религиозното им значение. Общуването между боговете и хората обикновено става чрез сънища.

(Подлежи на допълнително изследване.)

5. Татуировки

Един доста необикновен обичай е татуирането на устните и около устните на момичетата през пубертета. Тази традиция се нарича “нуие” (nuie) или “синуйе” (sinuie), което на езика айну означава “татуировка”. Според една легенда, едно от божествата слязло от небесата и съобщило на жените, че ако се омъжат, без да са татуирани ще направят грях и няма да намерят спасение след смъртта. Като наказание тези жени ще бъдат татуирани в ада наведнъж. От този момент жените айну на възраст между 9–11 г. започнали да се татуират. Устните се измивали с отвара от брезова кора и бабата или лелята по майчина линия извършвала процедурата с множество прорязвания с остро като бръснач ножче. Почиствали кръвта с отварата и втривали сажди от изгоряла бреза взети от обгореното дъно на някой съд за готвене. Процедурата се извършвала година след година, така че накрая се получавало синьо-черно оцветяване около устните, подобно на мустаци, наричано “anci-pini”. Смятало се, че татуировката предпазва злите сили да влязат през устата и носа. Девойките се подлагали на тази лицева татуировка, за да покажат, че са готови за женене. Що се отнася до мъжете, при тях се е смятало, че са достигнали тази възраст, когато брадите им пораснели в пълна дължина. За първи път през 1871 г. е издадена държавна наредба, с която татуирането се забранява, но до скоро жените все още продължавали да практикуват обичая, като дори и днес могат да се видят татуирани 60-, 70-годишни жени:

(Подлежи на допълнително изследване.)

БИБЛИОГРАФИЯ

• Интернет сайтове:

www.dai3gen.net/epage7c.htm

www.dai3gen.net/epage19.htm

<http://dienetes.50webs.com/blog/archives/000532.html>

http://www.ainu.info_2.html

<http://www.frpac.or.jp/kodomo/flash/hito/rekishi/rekishi.html>

<http://www.k3.dion.ne.jp/~kamishin/Ainurekishi.htm>

<http://www.ainu-museum.or.jp/english/english.html>

<http://www.sacred-texts.com/shi/aft/index.htm>

<http://www.sacred-texts.com/shi/afl/index.htm>
<http://www.sacred-texts.com/shi/ainu/yukara.htm>
<http://www.dreamscape.com/morgana/miranda.htm>
<http://www.interq.or.jp/snake/apple/shinyo.html>
<http://www.mlit.go.jp/hkb/ainu/index.html>
<http://www.tanken.com/ainu.html>
<http://www.marimo.or.jp/~akanainu/sei.html>
<http://www.welcome.city.sapporo.jp/pirka/>

ЛИТЕРАТУРА

Ainu minzoku hakubutsukan. "Ainu bunka no kiso chishiki". Tokyo. Soufuukann Kabushikigaisha. 1.9.1999 г. (Етнографски музей Айну, Въведение в културата на Айну, Токио, Софукан ООД).

Kikuchi Yufa. "Ainu minzoku to nihonjin". Tokyo. Asahishinbunsha. 25.9.1994 (Юфу Кикучи, Айну и японците, Токио, издателство на в-к Асахишинбун).